

УДК 811.161.3'373:398.92:677.074.33

Сімвалічнае прачытанне фразеалагізмаў беларускай мовы з кампанентам *пояс*

В.А. ЛЯШЧЫНСКАЯ

На матэрыяле фразеалагічных адзінак з кампанентам *пояс*, сабраных метадам суцэльнай выбаркі з фразеаграфічных крыніц беларускай літаратурнай і дыялектнай мовы, выяўляюцца ўласцівыя ім сімвальныя прачытанні, характэрныя культурныя канатацыі праз вобразы, унутраную форму, адбор агульнага слова-кампанента пры іх утварэнні і перадачу ўстойлівага, рэгулярнага каштоўнаснага зместу культуры, яго катэгорый і сэнсаў. Устанаўліваецца ўзаемадзеянне мовы і культуры пры ўтварэнні фразеалагізмаў, выяўляецца каштоўнасць змест, здольнасць да захавання і перадачы сімвалічнага сэнсу ў прасторы касцюмна-рэчавага кода культуры беларусаў.

Ключавыя словы: фразеалагізм, кампанент *пояс*, касцюмна-рэчавы код культуры, культурная інфармацыя, сімвал, эталон, стэрэатып.

Belarusian phraseological units with the component "пояс" are considered. The material of phraseological units with the "пояс" component, collected by continuous sampling from phraseological sources of Belarusian literary and dialect speech, reveals their characteristic combinations of reading symbols, characteristic cultural connotations through images, internal form, selection of a common component when they are formed and transferring sustainable, regular value content of culture, its categories and meanings. The interaction of language and culture in the formation of phraseological units is established. The value content and the ability to preserve and transmit symbolic meaning in the space of costume-material code of the culture of Belarusians are expressed.

Keywords: idiom, component *пояс*, costume and clothing culture code, cultural information, symbol, standard, stereotype.

Мова выступае важнейшым сродкам не толькі абагульнення і выражэння думкі, але акумуляцыі ведаў аб культуры народа. Асабліва значнымі ў адлюстраванні, захаванні і трансляцыі культурнай інфармацыі з'яўляюцца ўстойлівыя адзінкі кожнай мовы, сярод якіх выдзяляюцца фразеалагічныя адзінкі. Цікавасць да фразеалагічных адзінак абумоўлена яшчэ і тым, што яны, па-першае, на працягу стагоддзяў застаюцца нязменнымі паводле формы і зместу, па-другое, усе яны звязаны з чалавекам, па-трэцяе, менавіта ў іх і праз іх выкарыстанне ў маўленні чалавек выяўляе свае погляды і меркаванні, вызначае правілы і ўстаноўкі жыцця, выражае сваю ацэнку, ці, як зазначае расійскі фразеолог М.Л. Каўшова, «раскрывае сваю культурную пазіцыю – годна ці нягодна чалавеку тое, што адбываецца ў свеце, прыстойна чалавеку што-небудзь рабіць ці не прыстойна» [1, с. 42]. Апісваючы, характарызуючы і ацэньваючы свет ў яго праяўленнях, чалавек праз фразеалагічныя адзінкі (= ідыёмы) перадае сваё ўяўленне пра свет і пра сябе ў гэтым свеце, выступае тварцом створаных ім акультураных уяўленняў.

Вядома, што фразеалагізмы паводле свайго ўтварэння з'яўляюцца другаснымі адзінкамі мовы, яны не прама называюць прадметы, з'явы ці паняцці, а характарызуюць іх праз створаныя пэўныя вобразы, якія ўспрымаюцца носбітамі мовы ў адпаведнасці з іх ведамі сваёй культуры, з іх кампетэнцыяй. Акрамя таго, у аснове вобразнасці фразеалагізмаў ляжыць не адзінкавы, асобны элемент ці факт рэчаіснасці, а вызначаны фрагмент свету. Менавіта таму фразеалагізмы нярэдка называюць мікратэкстамі, лінгвістычнымі знакамі, якія абазначаюць складаныя дэнататы нашай рэальнасці, якімі часта з'яўляюцца цэлыя сітуацыі. Культурная інфармацыя, якую даносяць фразеалагізмы, не заўсёды ляжыць на паверхні, для яе выяўлення неабходна «прачытанне» фразеалагізмаў.

Для ілюстрацыі і пацвярджэння адзначанага прааналізуем адну групу фразеалагічных адзінак беларускай мовы, культурная семантыка якіх носіць сімвальны характар і словы-кампаненты валодаюць сімвалічным значэннем. Аб'ектам вывучэння ў межах артыкула

абраны фразеалагізмы з кампанентам-найменнем адной дэталі адзення – *пояс*. Выдзяленне фразеалагізмаў з кампанентам *пояс* тлумачыцца тым, што яны не былі аб'ектам вывучэння, па-другое, яны дапаўняюць прастору касцюмна-рэчавага кода культуры беларусаў як мікрасістэму характарыстык такога аб'екта карціны свету, паколькі большасць фразеалагізмаў беларускай мовы касцюмна-рэчавага кода, што разумеецца як сукупнасць тых найменняў прадметаў адзення, абутку, галаўных убораў, якія функцыянуюць як знакі «мовы» культуры, ужо прааналізавана [2], [3], [4], [5], [6].

Лексема *пояс*, згодна з «Тлумачальным слоўнікам беларускай мовы», абазначае: 1) 'рэмень, шнур і пад., якімі падпяразваюць адзежу па таліі' // 'паласа тканіны, якая прышываецца да верхняй часткі спадніцы, штаноў; паясніца'; 2) (*пераважна з прыназ.*) 'паясніца, талія'; 3) 'што-н., размешчанае паласой'; 4) 'брусы (распоры) паміж кроквамі'; 5) *спец.* 'частка паверхні зямнога шара паміж двума мерыдыянамі'; 6) *спец.* 'частка паверхні зямнога шара, якая з'яўляецца пэўнай кліматычнай зонай'; 7) *спец.* 'частка краіны, якая адрозніваецца ад іншай тэрыторыі якімі-н. эканамічнымі прыкметамі'; 8) *спец.* 'частка шкідэта ў пазваночных жывёл і чалавека, якая служыць для прычлянэння да тулава і апоры канечнасцей' [7, с. 297–298]. Ужо толькі прыведзеная семантычная парадыгма лексемы *пояс* гаворыць пра значную ролю абазначаных ёю прадметаў, з'яў у жыцці чалавека.

Пояс як дэталі адзення чалавека вядомы з глыбокай старажытнасці, у славян з сярэдзіны 1-га тысячагоддзя былі ўжо паясы са скуры (дзяга, папруга, пас), з валакністых раслін, воўны, шоўку. Поясам падпяразвалі верхняе адзенне, і паколькі спачатку кішэняў не было на адзенні, то пояс выконваў успамагальную ролю: за яго закладвалі сякеру, рукавіцы, на ім падвешвалі, паводле заўваг спецыялістаў, тры прадметы – нож, грабеньчык і каліту (маленькая сумачка, якая «служыла для складвання “каштоўных” прадметаў: бірак, талісманаў, абярэгаў» [8, с. 169]). Пояс як матэрыяльны прадмет выконвае прыкладную функцыю: гэта важная дэталі традыцыйнага беларускага строю, якая надавала адзенню цэласны выгляд, і сёння застаецца неабходнай часткай адзення.

Аднак, паводле заўваг этнографістаў, фалькларыстаў, пояс у народнай культуры беларусаў як моўны знак служыць найменнем сімвалаў, за ім замацавана багацце сімвалічнага значэння.

Так, лічылася, што пояс ахоўвае цела чалавека ад хвароб і няшчасцяў, а таму без пояса хадзіць было грэх, а «падпяразанага чалавека і д'ябал баіцца». Як адзначае беларускі этнограф, фалькларыст і краявед М.Я. Нікіфароўскі, з'яўленне на людзях чалавека без шапкі ці босым не так магло здзівіць, як «появление без опояски», якою на хуткую руку мог быць абрываць вярхоўкі, пугі ці нават лыка, паколькі быць без пояса лічылася прыкметай дурнога густу і грахом, паколькі пояс надзелены ахоўнымі і прадудцыраванымі ўласцівасцямі. Нават дзіцячыя кашулі дзяўчынак ці хлопчыкаў «всегда опоясаны» [9, с. 107]. Жняя не павінна была здымаць чырвоны пояс у час жніва альбо затыкала ў час жніва за пояс каласкі, карэньчыкі каласкоў, галінку дуба, паколькі пояс служыў засцярогай, аховай спіны ад болю. Цяжарная жанчына, якая чаго-небудзь палохалася, павінна была вялікі палец левай рукі засунуць за пояс. Ужо толькі прыведзеныя асобныя звесткі пра магічную ролю пояса ва ўяўленнях беларусаў у мінулым даводзяць, што пояс з даўніх часоў выступае як найменне сімвала абярэгу, аховы чалавека [10].

Яшчэ пояс выступае сівалам моцы ў дачыненні да мужчынскага пачатку і сівалам цнатлівасці ў дачыненні да жанчыны. Так, дзеянні мужчыны, што не стасуюцца з агульнапрынятымі нормамі і правіламі паводзін, назвалі словам *расперазацца*, якое захавалася да сённяшняга дня і выступае ў двух значэннях – 'зняць з сябе тое, чым быў падперазаны (пояс, папруга, рэмень і пад.)' і *перан.* 'перастаць стрымліваць сябе; стаць недысцыплінаваным, нахабным' [7, с. 662], другое з якіх перадае захаванае за словам народнае ўяўленне пра ролю і сімваліку пояса. У народнай практыцы да апошняга часу лічыцца, што хадзіць жанчыне ў кашулі, якую звычайна носяць без пояса, ці ў сукенцы прамога і шырокая крою – быць распусціхаю.

Пояс у адзенні чалавека служыў адзнакай сацыяльнага стану, сівалам улады, знатнасці і багацця, паколькі ў багатых былі спецыяльныя паясы на будні і святочныя дні, у час вяселля і пахавання, якія былі рознай шырыні (на святы шырокія ўзорныя, з шоўку ці

дарагой кашміравай тканіны «(паясы князёў, магнатаў)»), што прывозілі з іншых краін [10, с. 369]. Да месца тут узгадаць і пра выраб шаўковых слупкіх паясоў, што бярэ пачатак на Беларусі ў XVIII ст., а пазней ператыкаліся залатымі і сярэбранымі ніткамі, якія сёння з'яўляюцца адной з каштоўнасцей матэрыяльнай культуры беларусаў. Слупкія паясы, як адзначае даследчыца гісторыі ўнікальнай шаўковай вытворчасці на Беларусі, у Слуцку, Л.І. Якуніна, лічыліся не толькі элементам мужчынскага касцюма ў часы Вялікага Княства Літоўскага, але з'яўляліся прыкметай знатнага паходжання ўладальніка такога паяса, яго багацця і ўлады [11].

«Сімвалам згоды на шлюб былі падараваныя нявестай паясы сватам і жаніху», «звязванне паясам маладых перад шлюбам сімвалізавала моцны шлюб, устанаўленне сваяцкіх дачыненняў паміж роднымі жаніха і нявесты» [10, с. 369]. І ў пахаванні паясы служылі сімваламі акрэслівання і замацавання мяжы «паміж бачным і нябачным светамі» [10, с. 369].

Зразумелым становіцца выбар лексемы *пояс*, стварэнне вобразаў з гэтай лексмай пры ўтварэнні фразеалагічных адзінак з іх адметнай функцыяй і роляй як знакаў не толькі мовы, але і знакаў «мовы» культуры. Праўда, як кампанент і аснова вобразаў новых адзінак беларускай мовы лексема *пояс* зафіксавана ў складзе толькі пяці фразеалагізмаў, у лік якіх уключаны фразеалагізм з кампанентам *пояс* у яго памяншальна-ласкальнай форме – *па Марусін паясок*. Але кожная з выдзеленых пяці фразеалагічных адзінак беларускай літаратурнай мовы вызначаецца сваім вобразам, адметным значэннем, якое ўтвараецца з некалькіх складнікаў, служыць для абазначэння і характарыстыкі розных абстрактных паняццяў, пераводзячы іх з «нябачных» у «бачныя» з дапамогай створаных вобразаў, даводзіць адметную і значную культурную інфармацыю, набывае сімвалічную функцыю і выступае ў ролі эталона, сімвала ці стэрэатыпа.

Вядомыя і сёння звесткі пра пояс як неабходную дэталю у адзенні, як правіла, мужчын, яго ролю ў практычнай дзейнасці чалавека (пояс для нашэння прылад), яго сімволіка моцы выяўляецца ў вобразе фразеалагізма *заткнуць за пояс* – ‘перасягнуць, перавысіць у чым-н.’ (Л-2008-1: 472), *затыкаць за пояс* ‘пераўзыходзіць ва ўсім’ (Ю-1972: 248). Маецца на ўвазе, што хто-небудзь у пэўнай справе, часцей чалавек у фізічнай працы, радзей – горад, краіна, прадпрыемства, дабіваецца перавагі, пераўзыходзіць другога ці што-небудзь, вызначаецца ў параўнанні з кім-, чым-небудзь, паказвае лепшыя вынікі, апырэджвае, асабліва пры выкананні якой-небудзь сумеснай работы, дзеянняў, спаборніцтве, і становіцца лепшым, чым іншы ці іншыя. Напрыклад: *Валодзя быў хлопец такі, што адарві ды падай: ён і ў танцы, ён і ў пяшчотах, і ў гарачых, як прысак, словах – ва ўсім заткнуў за пояс ціхмянага Болеся* (Р. Сабаленка); *Вось і жанчына, а любога хлопца за пояс заткне!* (М. Нікановіч); *Багацце маючы такое, раўні не знаеш ты ў цане, / На рынак выйшаўшы, за пояс Сібір Амерыку заткне* (Я. Непачаловіч).

У аснове вобраза названай адзінкі ляжыць метафара, паводле якой той, каго хто-небудзь другі пераўзыхоў, пакінуў ззаду і вызначыўся як самы лепшы, абставіў іншых у чым-небудзь, прыпадабняецца да непатрэбнай рэчы, якую заткнулі за пояс. Параўн. *заткнуць сякеру*, якой не карыстаешся ў нейкі час, альбо рукавіцы, у якіх няма патрэбы ці ў якіх гарача альбо нязручна працаваць. Менавіта такой сітуацыі прысвечаны радкі ў паэме «Тарас на Парнасе», з дапамогай якіх апісваецца сам герой: *Чуць золак – ён стрэльбу за плечы, / Заткне сякеру за паяс, – / Заўсёды ходзіць бор сярэгчы / І птушак біць з ружжа Тарас*, дзе кожнае з выдзеленых слоў захоўвае сваё прамое значэнне.

У вобразе фразеалагізма *заткнуць за пояс* – ‘перасягнуць, перавысіць у чым-н.’ пояс як носьбіт сімвалічнага значэння моцы чалавека спрыяе яму, служачы месцам «хавання», адстаўкі таго, хто не вызначаецца, не выдзяляецца, у параўнанні з гаспадаром паяса. Фразеалагізм *заткнуць за пояс* узыходзіць да архетыпічнай апазіцыі «добра – дрэнна», «лепшы – горшы». Праз кампанент *заткнуць* фразеалагізм суадносіцца з антропна-дзейнасным кодам культуры, называючы чалавека выканаўцам дзеяння, праз кампанент *пояс*, як і ўсе астатнія фразеалагізмы, – з касцюмна-рэчавым, а праз спалучэнне *за пояс* – з прасторавым, служачы ўказаннем накірунку дзеяння і месца размяшчэння ў прасторы. Зразумела, што вынік параўнання і прызнанне перавагі таго, хто другога заткнуў за пояс,

ухваляецца, паколькі быць лепшым у калектыўнай працы, у пэўных сумесных дзеяннях, выяўляючы лепшыя якасці чалавека, якія вызначаюцца, напрыклад, у спаборніцтве, лічыцца важным, паколькі задаецца дух спаборніцтва, прызнаецца ўзорам, за якім ідуць і з якога бяруць прыклад. Усё гэта дазваляе адзначыць, што фразеалагізм *заткнуць за пояс* набыў сімвалічную ролю і служыць для перадачы стэрэатыпнага ўяўлення пра станоўчую ролю перавагі аднаго чалавека перад другім, як правіла, у працы, у выкананні якой-небудзь работы, пры параўнанні ці спаборніцтве ў чым-небудзь.

Цікавы вобраз фразеалагізма *<браць> ногі за пояс*, які часткова блізкі і разам з тым адметны ад папярэдняга найперш сваім вобразам і значэннем – ‘як можна хутчэй бегчы, уцякаць і пад.’ (Л-2008-1: 143), а ў выніку месцам і роляй у выкарыстанні: фразеалагізм служыць для выражэння жартоўных адносін да таго, каму патрэбна хуценька збегчы, уцячы. Напрыклад: *Слухай маю каманду. Ubачыш ворага – чапы за трэцюю гару, там брахні пану богу на вокнах і – далей, ногі ўзяўшы за пояс, да самых казармаў* (Я. Брыль).

Акрамя прасторавага і рэчыўнага, фразеалагізм праз кампанент *ногі* выяўляе суадносіны з саматычным кодам культуры, які разумеецца як сукупнасць абумоўленых культурай стэрэатыпных уяўленняў пра ўласцівасці, характарыстыкі, дзеянні, прасторавыя і часавыя «вымярэнні» цела чалавека ўвогуле ці яго частак, што выступаюць крыніцай асэнсавання чалавекам свету. Вобраз фразеалагізма ўтрымлівае антропную метафару, якая заснавана, з аднаго боку, на сімвальнай «рухальнай» функцыі ног ці асноўнага «інструмента», з дапамогай якога чалавек перамяшчаецца ў прасторы; з другога – у складзе адзінкі ногі як нераздзельная частка цэлага (цела чалавека) замяшчаюць чалавека на аснове старажытнага метанімічнага атаясамлівання часткі і цэлага (ногі і чалавек).

З улікам факультатыўнага кампанента *браць*, які суадносіцца з фізічна-дзеясным кодам культуры, у вобразе фразеалагізма адлюстроўваецца метафара пра стварэнне дзеяння як стэрэатыпнага ўяўлення пра хаванне ног за пояс, ці ўяўлення пра неабходнасць чалавеку ў пэўнай сітуацыі як мага хутчэй выканаць гэта дзеянне (параўн. *<браць> ногі на плечы і...; <браць> ногі ў рукі і...* з тым жа значэннем і той жа стылістычнай функцыяй, што і фразеалагізм *<браць> ногі за пояс*). Фразеалагізм *<браць> ногі за пояс* набывае ролю стэрэатыпа, эталона хуткаснага, імгненнага ўцякання ці знікнення чалавека.

Трэці фразеалагізм з кампанентам *пояс* – *зацягваць / падцягваць паясы*, які зафіксаваны ў лексікаграфічнай крыніцы літаратурнай фразеалогіі беларускай мовы са значэннем ‘адчуваць вострую нястачу, жыць у крайняй беднасці’ (Л-2008-1: 475). На нашу думку, гэты фразеалагізм больш дакладна было б суправадзіць семантыкай ‘вымушана абмяжоўваць сябе ў расходах на пражыванне з прычыны наступлення нястачы, недахопу і пад.’. Маецца на ўвазе, што пасля добрага, нармальнага жыцця ў выніку нейкіх прычын наступае перыяд нястачы, у часе якога чалавек усё менш ужывае ежы, абмяжоўвае сябе ва ўсім, што вядзе да яго «пахудання» і змяншэння аб’ёму ці памераў. А паколькі пояс, як вядома, з’яўляецца элементам адзення, у прыватнасці, ім падтрымліваюцца штаны ў мужчын, спадніцы ў жанчын і інш., то і прыходзіцца падцягваць ці зацягваць тужэй паясы. Тут дзеянне з лексемай-кампанентам *паясы* выступае своеасаблівым паказчыкам матэрыяльнага становішча чалавека, дакладней, адсутнасці матэрыяльных сродкаў для нарамальнага харчавання ці ўвогуле пражывання. Напрыклад: *З скаромным праца ідзе спарней, і сала з’еў бы я кусок, ды абагулілі свіней, і вось – падцягвай паясок* (К. Крапіва).

У аснове вобраза фразеалагізма *зацягваць / падцягваць паясы* ляжыць антропная метафара, паводле якой вымушанае абмежаванне ці недахоп матэрыяльных сродкаў для пражывання, надыход перыяду нястачы прыпадабняецца да зацягвання паясоў. Фразеалагізм *зацягваць / падцягваць паясы* перадае стэрэатыпнае ўяўленне пра наступленне змены ад добрага жыцця да вострай нястачы, беднага жыцця, як правіла, у параўнанні з ранейшым ці з матэрыяльным становішчам каго-небудзь іншага.

Што датычыць фразеалагізма *удар ніжэй пояса* – ‘раптоўная і балючая непрыемнасць, нечакана і нетактоўна прычыненая каму-н.’ (Л-2008-2: 552), то ён даводзіць, што нечакананя і крыўдныя словы, выказаныя нярэдка ў грубай і / ці рэзкай форме, нейкія

неспадзявання, але нядобрыя, як правіла, выказванні адной асобы ў адносінах да другой прыносяць ёй моцны душэўны боль, даводзяць да перажывання, урэшце, вельмі крыўдзяць. Напрыклад: «[Святлана Уладзіславаўна:] Я не думала, што вы такі маленькі і худзенькі...». Для Лукіна, які і сапраўды быў на цэлую галаву ніжэй за Святлану Уладзіславаўну, гэта быў удар, як кажуць баксёры, **ніжэй пояса** (В. Праўдзін).

Вытокам фразеалагізма, відавочна, можна лічыць забаронены ўдар адным мужчынам другому пры іх бойцы ці ў час бою на рынку адным баксёрам другому ў пэўнае месца цела праціўніка, што звязана з мужчынскім пачаткам. Метафарычны вобраз фразеалагізма пабудаваны на прыпадабненні такога абстрактнага паняцця, як прычыненне каму-небудзь нечаканай непрыемнасці, да канкрэтнага дзеяння – удару па балючым месцы цела мужчыны. Фразеалагічны выраз паходзіць ад свабоднага спалучэння слоў, дзе *ніжэй пояса* служыць эўфемістычным найменнем, з аднаго боку, і выконвае ўказанне на ніжнюю частку цела чалавека як яго прасторы. Фразеалагізм *удар ніжэй пояса* выступае ў ролі стэрэатыпа, эталона асабліва крыўднай непрыемнасці, што зыходзіць нечакана і нярэдка ў грубай форме.

І заключае лінгвакультуралагічнае прачытанне і інтэрпрэтацыю фразеалагізмаў з агульным для іх кампанентам фразеалагізм *па Марусін паясок* – ‘амаль да самага верху (шклянкі, чаркі), крыху няпоўна (наліваць, выпіваць і пад.)’ (Л-2008-2: 202), які скарыстоўваецца як жартоўнае вызначэнне аб’ёму ў сітуацыі пры разліве пераважна спіртных напояў у посуд ці ўжыванні такога значнага аб’ёму. Узнікненне фразеалагізма хутчэй за ўсё звязана з існаваннем у савецкі перыяд гранёнай шклянкі цыліндрычнай формы як амаль адзінага посуду ў грамадскіх месцах для чая, кампоту альбо спіртных напояў, аб’ём якіх вызначаўся паяском-рубчыкам на верхняй частцы такіх шклянак, які і служыць мяжой налівання для аб’ёму 200 г (калі наліваць да краёў, то ўжо 250 г). Можна выказаць меркаванне і яшчэ аб адным вытоку новай адзінкі мовы, асабліва з улікам кампанента *Марусін*: вобраз фразеалагізма створаны ў выніку метафары, паводле якой мяжа, мера налівання вадкасці, як правіла, спіртных напояў як амаль поўнай шклянкі ці часткі прыпадабняецца да месца знаходжання Марусінага пояса, што атаясамліваецца з указаннем мяжы знаходжання пояса на адзенні жанчыны, якая даходзіла амаль да грудзей з прычыны вялікага аб’ёму, паўнаты і страты ў выніку гэтага лініі таліі жанчыны.

Усё гэта дазваляе адзначыць, што вобраз фразеалагізма заснаваны ўвогуле на прасторавай метафары, паводле якой мяжа запаўнення прасторы шклянкі спіртнымі напоямі пры іх разліве ці вызначэнні аб’ёму выпітага, прыпадабняецца да месца лініі-пояса ў верхняй частцы шклянкі ці вертыкалі «прасторы» цела жанчыны – Марусі (узгадаем бел. прыказку *На Беларусі ўсе Марусі*). Такі вобраз і кампанентны склад новай адзінкі мовы для абазначэння і выражэння жартоўных адносін да значнага аб’ёму налітага ці выпітага чалавекам яшчэ раз сведчыць пра кемлівасць розуму, асацыятыўнасць і метафарычнасць мыслення, дасведчанасць і вобразнасць чалавека. І фразеалагізм *па Марусін паясок* набыў ролю эталона, стэрэатыпа аб’ёму пры наліванні амаль поўнай шклянкі ці чаркі, як правіла, спіртнога альбо выпівання адразу такога аб’ёму.

Такім чынам, выяўленыя фразеалагізмы беларускай мовы з кампанентам *пояс* дапаўняюць пералік кампанентаў фразеалагічных адзінак і пашыраюць прастору тэматычнага касцюмна-рэчавага кода культуры як абраных слоў, што існавалі ў культуры беларусаў з сімвалічным сэнсам яшчэ ў дафразеалагічны перыяд. Аналіз і лінгвакультуралагічная інтэрпрэтацыя фразеалагізмаў з гэтым кампанентам паказвае, што ўвага да такога матэрыяльнага прадмета, як пояс, пры ўтварэнні другасных адзінак абумоўлена прыналежнасцю яго да знака вербальнага кода культуры, здольнага да далейшай актуалізацыі свайго сімвалічнага сэнсу, да развіцця сімвальнасці ў семантыцы фразеалагізмаў, якія, застаючыся знакамі мовы, пачынаюць выконваць ролю знакаў культуры – выступаюць у ролі сімвалаў, эталонаў і стэрэатыпаў.

Літаратура

1. Ковшова, М.Л. Лингвокультурологический метод во фразеологии. Коды культуры / М.Л. Ковшова. – М. : Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2012. – 456 с.

2. Ляшчынская, В.А. Культурная канатацыя фразеалагізмаў з агульным значэннем ‘адзенне-абутак’ / В.А. Ляшчынская // Беларуская лінгвістыка. – Мінск : Беларуская навука, 2015. – Вып. 74. – С. 19–29.
3. Ляшчынская, В.А. Фразеалагізмы з кампанентам-найменнем віду адзення ў фразеалагічнай карціне свету беларусаў / В.А. Ляшчынская // Граматычны студіі: збірнік навуковых праць. – Вінніца ДонНУ імені Васіля Стуса, 2017. – Вып. 3. – С. 74–79.
4. Ляшчынская, В.А. Фразеалагізмы беларускай мовы з кампанентам *кішэня* – складнікі канцэпту ‘адзенне-абутак’ / В.А. Ляшчынская // Известия Гомельского государственного университета им. Ф. Скорины. – 2017. – № 4. – С. 105–111.
5. Ляшчынская, В.А. Сімволіка фразеалагізмаў беларускай мовы з кампанентам-найменнем галаўнога ўбору / В.А. Ляшчынская // Филологическая регионалистика. – 2017. – Т. 9, № 1 (21). – С. 5–10.
6. Ляшчынская, В.А. Сімволіка фразеалагізмаў з кампанентам *шапка* ў беларускай мове / В.А. Ляшчынская // Известия Гомельского государственного университета им. Ф. Скорины. – 2018. – № 1 (106). – С. 64–70.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5-ці т. / Рэд. тома Г.Ф. Вештарт, Г.М. Прышчэпчык. – Мінск : Гал. рэд. Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1980. – Т. 4. П–Р. – 768 с.
8. Молчанова, Л.А. Материальная культура белорусов / Л.А. Молчанова. – Минск : Наука и техника, 1968. – 231 с.
9. Никифоровский, Н.Я. Очерки простонародного житья-бытья в Витебской Белоруссии и описание предметов обиходности / Н.Я. Никифоровский // Этнографические данные. – Витебск, 1895. – 548 с.
10. Валодзіна, Т. Пояс / Т. Валодзіна, Л. Дучыц, Н. Муляронак // Міфалогія беларусаў: энцыкл. слоўн. / склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка ; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. – Мінск : Беларусь, 2011. – С. 368–369.
11. Якунина, Л.И. Слуцкие пояса / Л.И. Якунина. – Минск : Изд-во АН БССР, 1960. – 240 с.

Спіс скарачэнняў

Д-2000 – Даніловіч, М.А. Слоўнік дыялектнай фразеалогіі Гродзеншчыны / М.А. Даніловіч. – Гродна : ГрДУ, 2000. – 267 с.; **Л-2008-1** – Лепешаў, І.Я. Слоўнік фразеалагізмаў: у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – Т. 1. А–Л. – 672 с.; **Л-2008-2** – Лепешаў, І.Я. Слоўнік фразеалагізмаў: у 2 т. / І.Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – Т. 2. М–Я. – 704 с.; **М-К-1972** – Мяцельская, Е.С. Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі / Е.С. Мяцельская, Я.М. Камароўскі. – Мінск : БДУ, 1972. – 320 с.; **Ю-1972** – Юрчанка, Г.Ф. І коціцца і валіцца (Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны) / Г.Ф. Юрчанка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972. – 288 с.

Гомельскі дзяржаўны
універсітэт імя Ф. Скорины

Поступила в редакцию 31.08.2018